

11. Кудрявцева Е.М. Развитие логического мышления у учащихся при обучении биологии // Биология в школе. – 1957. – № 6. – С. 9-14.
12. Левина М.М., Блиновская Ю.В. Дидактические условия, способствующие усвоению учащимися биологических понятий // Биология в школе. – 1982. – № 5. – С. 27-32.
13. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. – М.: Знание, 1980. – 96 с.
14. Полякова М.В. Методика изучения системы понятий генетики: Автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.01 – М., 1992. – 16 с.
15. Пономарева И.Н. Экологические понятия, их система и развитие в курсе биологии. – Л.: ЛГПИ, 1979. – 88 с.
16. Проблемы методики обучения биологии в средней школе / Под ред. И.Д.Зверева. – М.: Педагогика, 1978. – 320 с.
17. Уварова А.Е. Формирование общенаучных понятий у учащихся средних классов (на материале предметов естественно-географического цикла): Автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1989.
18. Усова А.В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения / АПН СССР – М.: Педагогика, 1986. – 173 с.

Шинтяпина І.В.

Кримський державний гуманітарний інститут

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Необхідність підготовки до професійної діяльності як до творчості обумовлена не тільки об'єктивними потребами суспільства, не тільки особливими можливостями та здібностями людини, але й самою природою педагогічної праці. Підготовка до творчої діяльності людей, що набувають самої професії педагогів, є однією з актуальних проблем науки про творчість.

У психологічній і педагогічній науках поняття творчості розглядається не однозначно. Одні вчені за основу педагогічної творчості приймають перцептивні якості особистості: увагу, сприймання, вразливість тощо. Інші спираються на інтелектуальні якості – наявність знань, розвиток пізнавальних здібностей, фантазію, здібність узагальнювати, виділяти головне. Треті – уза-

гальнують два перших підходи та розширюють їх, враховуючи можливості особистості: самоорганізацію, систематизацію, нетиповість, працездатність та ін. Проблема підготовки творчої особистості педагога нерозривно пов'язана з проблемою формування творчої особистості, здатної до вирішення нестандартних завдань, особистості з багатим творчим потенціалом.

В умовах духовного відродження суспільства, активізації творчої діяльності особливу роль відіграють заклади освіти, які покликані підготувати молоде покоління до активної участі у творчих звершеннях.

Формування творчої особистості полягає у необхідності виховання нової генерації людей, здатних брати участь у державотворенні, у реформуванні українського суспільства, у формуванні культури народу. Творчість – далеко не новий предмет дослідження. Вона притягала увагу мислителів усіх епох розвитку світової культури (Платон, Сократ, О.Шопенгауер, Ф.Шеллінг, І.Кант та ін.). На думку таких авторів як Л.В.Панін і А.В.Алексєєв, “творчість – це процес людської діяльності, що створює якісно нові матеріальні і духовні цінності” [2].

Таким чином, поширеним є розуміння творчості як діяльності людини, яка перетворює природний і соціальний світ у відповідності з цілями і потребами людини і людства на основі об'єктивних законів дійсності.

А.С.Рубінштейном творчість розуміється як діяльність, яка створює щось нове, оригінальне, що при цьому входить не лише в історію розвитку самого митця; але й в історію розвитку науки, мистецтва тощо” [3].

У своїй роботі “Структура і механізми творчої діяльності” І.П.Калошина дає розгорнуте визначення творчої діяльності через систему таких ознак: творчість спрямована на розв'язання задач, для яких характерною є відсутність у предметній галузі або лише у суб'єкта не тільки способу розв'язання;

- творча діяльність пов'язана із створенням суб'єкта;
- творча діяльність характеризується для суб'єкта невизначеною можливістю розробки нових знань.

Уже навіть первинне і загальний опис складових творчої діяльності робить зрозумілим необхідність аналізу як вже існуючих, так і ще тих методів активізації творчості, які ще знаходяться у стадії розробки й апробації, на предмет виявлення

того, наскільки закладені в них психолого-педагогічні принципи допомагають розвиткові важливих для творчого процесу сторін особистості й інтелекту.

Аналіз різних методів активізації творчості у найрізноманітніших сферах практики свідчить, що вони чітко розподіляються за двома типами.

До першого, найбільш часто розповсюдженого, відносяться методи, в яких основний акцент робиться на результативній стороні творчості, що веде за собою усвідомлене абстрагування від конкретних індивідуально-психологічних особливостей та інтересів людей. Прикладом тут можуть служити способи організації групової винахідливості – “мозковий штурм”, імітаційні ігри тощо. Вони останнім часом починають універсалізовуватися і застосовуватися для стимуляції творчості у самих різних сферах практики, навіть там, де зазначений тип методів у більшості випадків залишається неефективним. Зараз виникає все більше і більше таких досліджень, в яких методики будуються ніби на протилежному принципі, коли на чолі ставиться не “об’єктивний”, а “суб’єктивний” ефект організації творчого процесу, тобто вдоволеність кожного з його учасників результатами власного розкриття і саморозвитку.

До другого типу методів варто віднести методи групової організації творчості, за якого, все ж, очікуваний “суб’єктивний” ефект буде не нижчим, ніж “об’єктивний”.

І.М.Семенов і С.Ю.Степанов висувають принципи, необхідні для розробки групових форм розвитку творчої активності:

1) цілісна активізація всіх складових творчого процесу – структурних і динамічних;

2) “кругова” організація структури полілога. Завдяки цьому забезпечується розвиток не тільки найбільш “просунутих” у постановці і розв’язанні проблем, що обговорюються, але й менш усвідомлених учасників творчого процесу, а також одержання максимальної творчої віддачі;

3) “реактивної тяги”. За допомогою “заборони” на повторення кожен з учасників повинен максимально зосереджено слухати і обдумувати висловлення попередніх виступаючих, а головне – не просто критикувати, але й активно рефлексувати зміст їх творчого пошуку і, відштовхуючись від них, висувати конструктивні і конкретні доповнення й альтернативи;

4) динамічність ролей і функцій. Кожен учень у відповідності до “кругової” структури вимушений реалізувати, по-перше, позиції “опонента”, “критика” по відношенню до виступаючих, а, по-друге, позиції “проблематизатора” і “генератора” по відношенню до всіх наступних;

5) самокерування і саморозвиток. Існує можливість поступового переходу від способів керування колективною роботою з боку психолога і вчителя до способів самокерування;

6. взаємододатковість “об’єктивного” і “суб’єктивного” ефектів групової творчості. “Кругова” організація полілогу покликана допомагати найбільш ефективному розвитку процесу колективної творчої активності і досягненню найвищої її результативності.

За загальною логікою творчого процесу необхідно бачити психологічний зміст кожної фази творчості Я.О.Пономарьов виділяє фази творчого процесу, що проходять магістральною лінією через історію психології творчості [1].

I фаза – **підготовка** – особливо діяльний стан, що є передумовою для інтуїтивного виникнення нової ідеї.

II фаза – **дозрівання** – несвідома робота над проблемою, інкубація спрямовуючої ідеї.

III фаза – **натхнення** – у результаті несвідомої роботи в сфері свідомості наступає ідея рішення, спочатку у вигляді гіпотези, задуму.

IV фаза – **розвиток ідеї**, її кінцеві оформлення і перевірка.

Фази творчого процесу є характеристиками домінуючих рівнів організації психологічного механізму творчості, що змінюють один одного.

Педагогічна діяльність зберігає загальну логіку творчого процесу:

- а) виникнення задуму, тобто конкретної проблемної ситуації;
- б) усвідомлення цілі задуму;
- в) накопичення спостережень;
- г) вибір кращого з можливих рішень творчої задачі шляхом перебирання варіантів;
- д) результат творчого процесу і його оцінка.

Конкретизуючи цю структуру стосовно педдіяльності, можна побудувати послідовність етапів творчого процесу педагога:

- виникнення творчого задуму, спрямованого на розв’язання педзадачі;

- розробка задуму;
- втілення творчого задуму в діяльності, у спілкуванні з людьми;
- аналіз і оцінка результатів творчості.

Творчість неможлива без розуміння вчителем власної творчої індивідуальності. Тільки в цьому розумінні можна досягти єдності педагогічного прийому й особистих якостей педагога. Тільки у випадку її органічної єдності педагогічний вплив буде “виростати з особистості педагога” і тільки тоді здійсниться природна взаємодія вихователя і вихованця.

I рівень творчості педагога – це рівень елементарної взаємодії з класом;

II рівень – оптимізації діяльності на уроці, починаючи з його планування (тут творчість у вдалому виборі і сполученні вже відомого вчителю змісту, форм методів).

III рівень – евристичний (творчі можливості живого спілкування з учнями).

Найвищий рівень творчості вчителя – повна самостійність. Творчість може виникнути тільки за умови професійно-особистісної мотивації. А вона народжується і підтримується ідеєю, яка захопила педагога. Своя, особистісно-опосередкована творча ідея народжується на основі знань теорії, на основі власної практики, на основі досвіду колег і власного соціального буття.

Для того, щоб оволодіти педагогічною творчістю вчитель повинен не тільки навчитися розв’язувати теоретичні задачі, але й втілювати ці рішення у спілкуванні з дітьми. Останнє неможливе без вміння керувати власним психологічним станом, без створення відповідних зовнішніх і внутрішніх умов.

Без постійної співтворчості з дітьми продуктивний педагогічний процес неможливий, для цього необхідна загальна евристична спрямованість навчання і виховання. А вона забезпечується підвищенням репертуару пошуково-творчих завдань у процесі навчання і виховання, створення ситуацій морального вибору для учня, створення психологічної атмосфери співробітництва, яке забезпечує співавторство.

Творча колективна діяльність передбачає взаємовплив. Колективний характер педагогічної творчості виступає як безумовна умова ефективності педагогічного процесу.

Життя – це безперервний процес творчості, потреба в якому росте по мірі зростання складності оточуючого середовища і пристосування людини до існуючих умов життя. Подолання будь – якої кризи і початок нового етапу в житті завжди пов’язано з творчим розв’язанням проблеми і відмо-

вою від старих засобів дій. Хоча й навчити творчому актові неможливо, але застосування спеціальних орієнтованих прийомів і методів навчання може сприяти його утворенню і появі. Знання, уміння і навички є обов'язковою умовою для здійснення того чи іншого творчого акту. Але сутність творчості не в її формальному накопиченні, а у використанні її як засобу для відкриття нових шляхів, закономірностей і способів дії, які ведуть до одержання результатів, невідомих до цього.

Література

1. Пономарев Я.А. Психология творчества. – М.: Просвещение, 1976. – 138 с.
2. Алексеев Н.Г. Проблема творческой активности учащихся. – М.: Просвещение, 1962.- 84 с.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – Т. II. – М.: Педагогика, 1989. – 58 с.
4. Калошина И.П. Структура и механизм творческой деятельности. – М.: МГУ, 1983.
5. Семенов И.Н., Степанов С.Ю. Рефлексивная психология и педагогика творческого мышления. – Запорожье: ЗГУ, 1992.
6. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. – М.: Педагогика, 1990.
7. Сисоева С.О. Педагогічна творчість учителя // Педагогіка і психологія. – № 2. – 1998.